

Zin en onzin van multifunctionele accommodaties

Multifunctionele accommodaties zijn hot. Buurthuis, zorgsteunpunt, basisschool, sporthal, bibliotheek, theater en gemeenteloket vinden steeds vaker onderdak in één fonkelnieuw gebouw. Vmbo-scholen gecombineerd met verzorgingshuizen, een consultatiebureau in de bibliotheek: elke mix is mogelijk. Niet alleen in het beroepsonderwijs, maar ook in het basisonderwijs zitten steeds vaker meer dan 1200 leerlingen onder één dak. Hoogste tijd om eens over de nadelen na te denken.

KLAAS MULDER

Op de Olympische Spelen voor Welzijn en Educatie zou de *multifunctionele accommodatie* moeiteloos vijf keer goud winnen. Iedereen lijkt te winnen bij het combineren van functies onder één dak: de opvoeder, het kind, de aanbieder, de financier en de wijk. De eersten die zouden winnen dankzij de multifunctionele accommodatie zijn de *taakcombinerders*, ofwel *taco's*. Het is vooral de verdienste van de Commissie Dagarrangementen (later Dagindeling) dat multifunctionele accommodaties zo'n vlucht hebben genomen. Door de school uit te breiden met functies op het terrein van opvang en zorg zou het makkelijker worden arbeid en zorg te combineren. De commissie heeft mooie publicaties tot stand gebracht waarin veel inspirerende voorbeelden te vinden zijn. Het is met name de combinatie van school met naschoolse activiteiten waardoor *taco's* worden verleid. Eén keer brengen, één keer halen, en geen ritjes meer

van school naar bso of muzieklus. De achterzijde van deze medaille is *schaalvergroting*. Dat hoeft geen probleem te zijn voor de *primaire* functie van scholen: op een grote school kan je goed leren. Maar voorzieningen hebben – in de optiek van het Sociaal en Cultureel Planbureau – nog ten minste twee andere functies: ontmoeting en signalering. Een goed voorbeeld is de sportkantine: hier worden in het kader van ontmoeting zoveel kroketten, sigaretten en bier weggewerkt dat de primaire functie in het gedrang komt. Anders dan de primaire functie, is de ontmoetingsfunctie vaak helemaal niet gebaat bij grootschaligheid. Na de moord op het Terra College was er in Nederland brede consensus over de gewenste schaal van een vmbo-school: met maximaal 200 leerlingen is er nog direct contact tussen leerlingen en docenten mogelijk. Soms wordt geprobeerd dat 'softwarematig' te regelen, door kleine eenheden te laten functioneren binnen grotere instituten. Maar tegelij-

FOTO: JAN LANKEVELD

De verzwegen nadelen van schaalvergroting

kertijd vliegen de plannen voor *uni-locaties* voor beroepsonderwijs je om de oren. Het spreekt voor zich dat ook de signaleringsfunctie niet gebaat is bij grootschaligheid. In een kleinere setting komen hulpverleners en pedagogen makkelijker te spreken over huiselijk leed dan in het *community college* met 1200 leerlingen. Het belangrijkste voordeel voor de *taco*, eenvoudiger halen en brengen, kan door de schaalvergroting tenietgedaan worden. Als scholen groter worden, vervalt de school *om de hoek*. Zelf naar school fietsen lukt dan pas in groep 7 of 8. Zo bezien leidt de multifunctionele accommodatie tot extra mobiliteit en extra zorgen.

Er zijn ook alternatieven. Kleine, gezellige scholen waar het kind niet anoniem is. Veilige routes van huis naar school naar club naar huis. Via een *kindlim*, een veilige looproute door de stad, of via een slimme Engelse oplossing: de *walking bus*, wandelende leerlingen onder begeleiding. De buitenschoolse opvang

kan kinderen op school ophalen. En zaterdag is een goede dag voor sport en bibliotheek.

Betere uitrusting

Ook voor de kinderen – en andere bezoekers van multifunctionele centra – zou de koppeling van diensten voordelen hebben. Gezamenlijk gebruik van voorzieningen schept mo-

gelijkheden voor een betere uitrusting. Als de aula ook concertzaal is, kunnen school en muziekschool samen een betere lichtinstallatie betalen. Die extra diensten lijken vooral van belang te zijn in het kader van achterstandsbestrijding. Het is prettig als kinderen die ‘van huis uit’ niet sporten na schooltijd in een goed geoutilleerde sporthal terecht-

kunnen. En ook voor hun ouders is de drempel naar de bibliotheek, taalonderwijs of hulpverlening lager als die aan de school gekoppeld zijn. Als kinderen en ouders te maken hebben met verschillende instituties is het fijn als de medewerkers daarvan elkaar regelmatig treffen. Maar ook deze medaille heeft een achterzijde: *institutionalisering*. Als de school het vertrekpunt is voor *buitenschools* leren, komen de kinderen niet in aanraking met andere sociale netwerken. Brede scholen stellen zich vaak ten doel om kinderen in contact te brengen met cultuur en sport – en daar is niets mis mee – maar het is de vraag of deze kinderen daarna wél de weg weten te vinden naar oefenruimte, scouting of korfbalveld. *It takes a village to raise a child*, ronkt menig bredeschoolbeleidsnota. Dat betekent niet dat je van scholen dorpen moet maken, maar dat je kinderen moet laten zien hoe ze iets kunnen leren in het dorp of in de wijk. Buitenschools zou echt buiten schools moeten zijn: voetballen bij een club is voor de integratie bepaald niet slechter dan na schooltijd gesubsidieerd judoën met de andere probleemkinderdijes.

Ook hier is een alternatief denkbaar. Een aantal Utrechtse gemeenten zal samen met de provincie een onderzoek uitvoeren naar buitenschools leren in (kans)arme gezinnen; dit onderzoek geeft hopelijk inzicht in de manier om kinderen en ouders de weg te wijzen naar de informele sector. Dit inzicht maakt het mogelijk om concrete maatregelen te nemen om ervoor te zorgen dat kinderen die dat willen wel kunnen deelnemen aan het lokale verenigingsleven. Bijkomend voordeel daarvan is dat het buitenschoolse leven gewoon doorloopt als het kind naar de middelbare school gaat.

Minder kosten

De multifunctionele accommodatie zou ook goed zijn voor de aanbieders zelf. Meer ruimte tegen lagere

kosten: dat lijkt een goede deal. De aanwezigheid van extra diensten kan een trekker zijn voor meer of andere bezoekers. Een verpleeghuis boven op een vmbo- of mbo-school biedt stageplekken voor de leerlingen en goedkope zorg voor de ouders. Dergelijke plannen zijn in ontwikkeling in Hilversum en Rotterdam-Zuid (www.pzc-rotterdam.nl). Extra cultuur en sport kunnen een zwarte school weer aantrekkelijk maken voor witte ouders. In verschillende gemeenten wordt het samenvoegen van scholen – in een zogenoemde vleugelschool – gezien als een mogelijk antwoord op segregatie in het onderwijs. In Leiden-Noord, Apeldoorn en Amersfoort liggen er plannen voor gezamenlijke huisvesting van zwarte openbare en witte bijzondere scholen. Of daar dan gemengde of gevekte scholen uit voortkomen is nu nog moeilijk te voorspellen.

De keerzijde van deze medaille heet *overleg*. Er is de redactie ten minste één geval bekend van een projectleider die overspannen werd van de moeizame onderhandelingen tussen partijen. Hoewel de gezamenlijke ruimte in de meeste gevallen maar zo'n 7 procent van de bouwmassa beslaat, moet daarover soms met zo'n twaalf gebruikers worden vergaderd. In Harderwijk, waar met *De Bogen* een spraakmakend multifunctioneel centrum is verrezen, werd ruim een jaar gediscussieerd over de vraag of dit complex wel een naam mocht krijgen. Alle gebruikers hadden immers zelf ook een naam. De uiteindelijke naam verwijst naar de architectuur; elke huurder houdt zijn eigen logo op de gevel. Het kan ook anders. In de Hengelse wijk 't Geerdink staat een woonzorgcomplex zonder recreatiezaal. 'Mensen doen hun jas maar aan om naar het buurthuis te wandelen, dat is veel gezonder', meende de directeur die de bouwplannen maakte. Gelijk had-ie. Bijna elke combinatie van functies is ook te realiseren zonder een gezamenlijke voorkeur en

zonder complexe beheerconstructies. Wie een 'losse' gymzaal huurt van het schoolhoofd doet er goed aan deze schoon achter te laten; maar als de zaal van iedereen is – en dus van niemand – moet de witte werkster opdraven om het zweet uit de vloer te boenen.

Vlieger

Niet in de laatste plaats dankt de multifunctionele accommodatie haar populariteit aan de vermeende kostenbesparing. Het gezamenlijk gebruik van ruimten zou schelen in de bouw- en exploitatiekosten. Die vlieger gaat helaas niet helemaal op. Deze medaille heeft een kostbare achterzijde: *complexiteit*. In de meeste multifunctionele centra is de gezamenlijk gebruikte ruimte zoals gezegd beperkt. Klaslokalen, gemeenteloket, kantoren en spreekkamers worden vaak maar door één aanbieder gebruikt. Onderwijzers vinden het niet fijn als de volgende ochtend alle tafels anders staan. En tussen droom en daad staan soms wetten en bezwaren. Denk aan de kindertjes van de peuterspeelzaal in Vlagtwedde die speelden met de kogeltjes van het Schuttersgilde. De ruimten die wel gezamenlijk worden gebruikt, moeten vaak aan hogere eisen voldoen. Een aula die concertzaal is moet aan veel zwaardere eisen van geluidshinder voldoen. Een multifunctioneel centrum heeft meer verkeersruimten (gangen en trappen) die aan de eisen van de minst mobiele gebruikers moeten voldoen. Ook woningbouw boven voorzieningen brengt vaak hogere bouwkosten met zich mee (al wordt natuurlijk bespaard op de grondkosten). Vaak worden de bouwkosten betaald uit de opbrengst van de grond onder de gesloopte accommodaties. Maar er zijn meer kosten. Plan- en beheerkosten kunnen de pan uit rijzen. De bouw van een multifunctioneel centrum vraagt om samenwerking van zeer verschillende partijen, vaak begeleid door externe

adviseurs. Als elke partner de geïnvesteerde uren zou doorberekenen is het niet ondenkbaar dat een complex project al verscheidene tonnen heeft gekost voor met de bouw wordt begonnen. De beheerkosten zijn een geval op zich. Adviesbureaus adviseren in de regel om een professionele beheerorganisatie in te richten. De kans dat hierbij een groot beroep kan worden gedaan op vrijwilligers is klein. Niet alleen de schoonmaak wordt complexer, ook de veiligheid vraagt om extra inzet. In Den Bosch werd de brede school in Boschveld maandenlang geteisterd door een zeer kleine groep jongeren die boos was over het ontbreken van een jongerenhonk (of eigenlijk, over het feit dat ze alleen onder professionele begeleiding bij elkaar mochten komen). Dat zal in een achtklassige basisschool toch niet zou gauw gebeuren.

De meeste bestaande accommodaties in de sociale sector kunnen veel intensiever worden gebruikt. Heel veel accommodaties zijn nauwelijks *functiespecifiek*: je kunt overal vergaderen, knutselen of sjoelen. Budgetten voor nieuwbouw kunnen beter worden gebruikt voor ruimten waar wel specifieke eisen aan worden gesteld: oefenruimten voor muzikanten, gymzalen, podia.

Zorginstellingen, clubgebouwtjes, kerken, scoutinghome, school of horeca kunnen veel meer welzijn huisvesten dan vaak wordt gedacht. Ook zonder dure nieuwbouw kan een deel van de accommodaties vaak verkocht worden; waarna de opbrengsten voor activiteiten beschikbaar kunnen komen, en niet alleen voor nieuwe stenen.

De goed voorziene buur

De multifunctionele accommodatie is in veel gevallen onderdeel van de bouw van nieuwe wijken of van grootschalige stedelijke vernieuwing. Het multifunctionele centrum brengt een breed dienstenpakket naar de bewoners van de wijk. De achterkant van deze plak heet *func-*

tiescheiding. Voorzieningen zijn de basdrum in het stedenbouwkundig ritme. In de meeste Vinex-wijken is goed te merken wat er gebeurt als die basdrum ontbreekt: er ontstaat een woonbrij zonder ijk- of herkenningpunten. 'Ik woon "achter het benzinstation, tegenover de school" en ben elke dag weer blij dat ik niet in de B-buurt van Wijk 16 woon.' Kleinschalige voorzieningen maken straten herkenbaar. Vaak hebben ze een buitenruimte die wat lucht tussen de gevels slaat. Op het schoolplein kan worden gespeeld. Voorzieningen geven levensritme. 'Het is geen feest als om kwart voor zeven de conciërge arriveert, maar de school voor mijn huis brengt ook leven in de straat.' Projectontwikkelaars durven dat vaak niet meer aan, kopschuw geworden door bewoners die denken dat een leefbare wijk hoort te lijken op een camping van Staatsbosbeheer rond middernacht. Daarom is de functiescheiding (wonen gescheiden van voorzieningen) nog steeds de norm in nieuwe wijken. Het zijn complete wijken met zeer incomplete buurten; in de buurten wordt alleen gewoond. In Leeuwarden-Zuid wordt een manmoedige poging ondernomen om een nieuwe woonwijk in te delen in elf 'buurtschappen', elk met een kleinschalige voorziening als drager van het buurtkarakter. Dat betekent dat kinderen moeten fietsen van school naar gymzaal; maar het kan ook gaan betekenen dat omwonenden 'hun' gymzaal gaan gebruiken voor buurtfeesten.

Kiezen

Beleidsmakers en ontwikkelaars moeten beseffen dat ze altijd iets te kiezen hebben. Een brede vleugelschool is nooit de enige oplossing, en zeker niet de enige betaalbare oplossing. Veel van de bovengenoemde idealen kunnen ook worden verwezenlijkt in twee of drie losse gebouwen, en vermoedelijk staan die er sneller dan één combinatie. Als kinderen niet deelnemen

aan buitenschools leren, kan de oplossing ook liggen in betere informatie, het subsidiëren van contributie (bijv. in een vouchersysteem) of het aanpassen van het aanbod. Schaalvergroting in het onderwijs en het koppelen van school en buitenschool *maken* eerder achterbankkinderen dan dat ze er de oplossing voor zijn. Een kind van elf moet van school naar de biep kunnen fietsen. Daar zijn andere oplossingen voor dan de verlengde schooldag. Een beter gebruik van bestaande accommodaties maakt het soms mogelijk oude gebouwen af te stoten en de opbrengst te gebruiken voor nieuw beleid – al kennen veel gemeenten een reglement waarbij deze opbrengsten terugvloeiën in de algemene middelen.

In de komende jaren zullen woningcorporaties steeds vaker een rol gaan spelen bij de ontwikkeling van maatschappelijk vastgoed. Op advies van de WRR (Winsemius) en de commissie-De Boer overweegt minister Dekker om corporaties daarvoor meer ruimte te geven. Er is al een kopgroep van corporaties die zich op deze nieuwe rol beraadt. Ik durf de voorspelling wel aan dat de hausse aan multifunctionele centra gauw over is als deze vastgoed-specialisten zich erover gaan ontfemen. Zij zullen de risico's veel beter afwegen tegen de vermeende voordelen dan gemeenten dat doen. Ook zij zullen regelmatig kiezen voor clustering; maar even vaak zullen ze kiezen voor een fijnmaziger voorzieningenniveau. Zodat *taco's* nog luckier, kinderen happier, aanbieders tevredener, boekhouders blijer en burens nog beter voorzien worden.

Klaas Mulder werkt voor Laagland'advies.